

E tohutohu atu ana matou ko te rarangi ingoa katoa o nga tangata i homai e Hori Wharerangi me whakakore atu.

Ka korerotia e matou i naianei ko te keehi a Tuhoe me ona hapu. Kua whiriwhiria e matou nga korero i puta mai ki o matou aroaro, me nga korero hoki i puta ki te aroaro o te Komihana tuatahi, me nga korero a Tutakangahau i puta i te whakawakanga o te keehi o Whirinaki Poraka i roto i te Kooti Whenua Maori, me te whakatau a taua Kooti; a kaore he awangawangatanga o matou ki te whakaputa i ta o matou whakaaro i kite ai; ara, kore rawa he paanga kotahi o Tuhoe ki tetahi wahi kotahi o te poraka katoa o Te Whaiti, a kaore hoki he noho ki te whenua.

He nui nga korero i homai mo nga raupatu e korerotia nei, a Tuhoe ki runga ki a Ngati Manawa, me Ngati Pukeko; otira e tino marama ana ko aua raupatu e kiia nei "he raupatu" he takitakinga noatanga i nga mate o mua, a kaore rawa nei i pa ki nga take o te whenua. Otira ko nga tino kai-korero o te keehi a Tuhoe e ki ana na ta ratou raupatu ki runga ki a Ngati Pukeko i tau ai to ratou mana ki te whenua; engari kaore ratou i roherohe i te whenua, a kaore ratou i noho pa, kainga ranei, i runga i taua whenua, i muri i ta ratou raupatu kia Ngati Pukeko; engari e whakaaetia ana e nga kai-korero o nga keehi katoa ko Ngati Whare me Ngati Manawa kei runga tonu i te whenua e noho ana i muri iho i te raupatu a Tuhoe kia Ngati Pukeko, a ko ratou ano hoki nga iwi noho ki tenei whenua i mua atu i taua raupatu. Kaore rawa he whakahe a nga hapu o Tuhoe mo to ratou noho o mua iho a tae mai ki naianei; ara tae mai ki te wa i whakatu kereme ai a Tuhoe mo tenei whenua.

Kaore i kitea e matou tetahi tangata kotahi o Tuhoe motuhake i noho tuturu ki te whenua, ahakoa i mua tae mai ranei ki naianei; heoi ano nga tangata o taua iwi e marama ana te noho ko nga Tuhoe taha-rua ki a Ngati Whare; a he Ngati Whare ano hoki aua tangata. Na mo Paitini Tapeka, te tino kai-korero hapai i te keehi a Tuhoe, kaore he tohu marama o tona noho tuturu ki te whenua.

Na mo te whare nui i mahia hei Whare Karakia ki Te Murumurunga i te tau 1884 e nga hapu katoa o Tuhoe; e hara i te mea he tohu tena no te noho o Tuhoe; no te mea he nui nga whare pena te ahua i mahia i ia wa i ia wa ki etahi takiwa mahamaha noa iho o tenei motu i runga i nga whaka-haere a te Haahi Ringatu, otira kaore i pa hei hanga take mo nga whenua e turia ana e aua whare.

No reira ki ta matou i kite ai me whakakore te keehi katoa a Tuhoe, hui atu ki ta ratou rarangi ingoa whakauru i homai ai, me nga rarangi ingoa katoa o ratou kei roto i te ota tuatahi me patu atu i reira, me a ratou piira me whakakore atu; a e pera ana hoki ta matou nei tohutohu atu.

Ka whiriwhiria e matou i naianei ko te keehi a Ngati Manawa me ona hapu. Kaore he take e nui ai he korero mo tenei keehi, no te mea e whakaaetia ana he paanga ano to ratou ki roto o tenei poraka kei te taha rato o te awa o Whirinaki; engari kaore i te marama nga rohe o te whenua i pa ai ratou; ara te takiwa e karangatia nei ko Te Haumingi me Te Motu-o-Titoko, a tae atu ki Okarea; ara he whenua kotahi ranei, he whenua wehewehe ranei, te mea kaore i te marama. Otira kei tona wa e roherohea ai te whenua a muri atu nei te mohiotia ai te rahi o to ratou paanga ki te whenua, te nui te iti ranei, a hei reira whakataua iho ai o ratou take kia pumau ki taua wahi anake ki aua wahi anake ranei o te whenua i pa ai ratou.

Na mo nga rarangi ingoa a Ngati Manawa i homai ai, kua patua atu e matou i roto i aua rarangi nga ingoa o nga tangata kua matara ke atu ki roto ki etahi iwi ke, ara kua mataotao o ratou take; a kua ata whiriwhiria kua ata whakanohonohoa e matou nga hea e mau na i te taha o ia ingoa tangata kotahi i roto i taua rarangi.

Kaore matou e marama ana he paanga ano to tenei tupuna to Tangiharuru ake nei ki tenei whenua; nui atu te raruraru me te taupatupatu o nga korero; ina hoki, i te whakawakanga tuatahi o Whirinaki Poraka i roto i te Kooti Whenua Maori i keremetia e Hapimana Parakiri (ara e Parakiri Rawiri) me Ngati Apa i raro i te take o Apa, tupuna, i runga i te raupatu ki a Te Marangaranga; otira ara ake ana he take tautohe i waenganui i a Ngati Manawa me Ngati Apa mo enei tupuna e rua mo Apa raua ko Tangiharuru, ki Whirinaki Poraka, e piri nei ki tenei whenua; a i naianei ko aua hapu e rua nei ano kua kotahi tonu ki te hapai i te take o Tangiharuru anake me ona uri ki tenei whenua; a ko Parakiri tonu ki te korero i te rohe nui o te whenua o Tangiharuru, engari ko ia tonu ano hoki te kai-turaki i te kereme i whakaarahia i raro i a Tangiharuru i te keehi o Whirinaki; no reira e kore matou e whakapono ki tana rohe e korero nei i naianei.

Heoi te mea e marama ana i a matou ko etahi o nga uri o Tangiharuru i whai paanga ki etahi piihi whenua i roto i Te Whaiti Poraka; ara ko Hape raua ko Mahanga nga uri e tino marama ana o raua take.

E tohutohu atu ana matou ko nga rarangi ingoa katoa o Ngati Manawa me whakauru atu ki tenei poraka, me o ratou hea e mau nei i te rarangi o o ratou ingoa e tapiri nei ki te whairu o Te Whaiti-nui-a-Toi Poraka, timata i te whika 319 tae noa ki te 507.

Na mo te keehi a Ngati Whare me ona hapu, i raro i te take o te tupuna nei o Wharepakau, me te noho tuturu. Kaore he whakahe a nga keehi katoa mo tenei keehi, mo o ratou mana ki te whenua. Otira he maha nga rarangi—i roto i a ratou rarangi ingoa i homai ai—e noho ana etahi tangata e whakahengia ana e kiia ana kaore he noho ki te whenua; ara ko te rarangi ingoa a Tamati Waaka me tona taha kaore he noho, ahakoa na Ngati whare tonu i homai taua rarangi kia whakaurua, engari kaore rawa matou i kite i to ratou tika. No reira, hei whakarite i te whakaaro o Ngati Whare kia whakaurua aua tangata, kua waihotia e matou e wha nga ingoa tangata o taua hunga kia noho ana i roto i te rarangi ingoa a Ngati Whare, a ko era atu tangata katoa i te rarangi ingoa a Tamati Waaka kua whakakorea atu e matou, hui katoa e rima tekau ma toru aua tangata.

Na mo te rarangi ingoa a Whata Henare me ona hoa, e marama ana ki ta matou titiro kua tino mataotao noa atu enei tangata ki waho, ki Taupo, me Waikato ki runga, kaore he noho tuturu ki tenei whenua, kaore i hoki mai ki konei, no naia tonu nei no te wa o te Komihana tuatahi ka tae mai ki konei. Otira hei whakarite mo te whakaurunga mai a Ngati Whare i taua rarangi ingoa, e toru nga ingoa tangata o ratou kua whakaurua e matou, a ko te nuinga atu o nga ingoa i taua rarangi kua whakakorea atu, hui katoa e rua tekau ma toru tangata.